

УКРАЇНСЬКА МОВА В МОДЕЛІ ОСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Лариса Козловська

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Анотація. У статті розглянуто аспекти викладання української мови як іноземної з урахуванням специфіки економічного університету та їх репрезентація в навчальних виданнях нового типу. Схарактеризовано дидактичні можливості таких видань, їх прагматичний потенціал для формування іншомовної компетенції як складника освітньої моделі майбутніх студентів-економістів.

Ключові слова: українська мова, мовна модель освіти, компетенція, система навчальних видань

Кожна національна етнокультурна є складною системою, до основних функцій якої належать, з одного боку, об'єднання представників конкретної нації, а з другого – розмежування представників різних націй. Зрозуміло, що український народ (як і будь-який інший) бачить світобуття в специфічній проекції, сприймає та розуміє час, простір, звук, колір по-особливому. Саме в межах культури складається й система традицій, у якій сконцентрована етнокультурна інформація. Її специфіку фіксує національна мова, що формує мовну картину світу нації. Національна мова – це найважливіший етногенний чинник, опанувавши який, можна зрозуміти, відчувати етнічну самосвідомість особистості. Мова створює глобальний образ світу, який виникає під час і як результат численних і різноманітних контактів людини з оточенням. Лінгвістичні дослідження такого образу (Н. Арутюнова, Ю. Караулов, О. Корнілов, В. Кононенко, В. Телія, розвідки представників люблінської етнолінгвістичної школи) зосереджені на осмисленні того, як мова виражає картину світу в її національній специфіці. Засвоюючи її, представник і національної, й іншомовної картини світу не тільки повинен навчитися орієнтуватися в реаліях і цінностях суспільного життя, але й зрозуміти та прийняти національні особливості спілкування, поведінкові моделі, стереотипи для необхідної йому на певний період соціалізації в українськомовному суспільстві, зокрема у виші. Отже, безсумнівно, мовна поведінка мотивоване етнокультурою.

Відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching,

Assessment 2003], у сучасному економічному університеті актуалізовані дві компетенції – знання рідної мови та знання іноземної мови (для студентів-негромадян України – української та в окремих випадках російської). Тож очевидною освітньою місією вишу є створення сприятливого мовного клімату для опанування та вдосконалення відповідних набутих мовних компетенцій. Саме тоді можна говорити про мовне моделювання фахової комунікації на початковому етапі її опанування – етапі навчання в економічному університеті. Для студентів-іноземців, безперечно, існує потреба в адекватному кожному рівню засвоєння мови комплексі фахових знань з економіки, тому чинні сьогодні типові програми повинні бути відкориговані відповідно до логіки навчального процесу та сучасних реалій. Студенти мають отримувати професійно орієнтовані мовні знання та навички на двох рівнях – базовому (з відповідним набором дисциплін) та професійно орієнтованому (з дисциплінами, які формують компетентності фахової та ділової комунікації). Причому найголовнішою здатністю, яку потрібно тут сформувати, є, безумовно, здатність свідомої оцінки власної комунікативної поведінки, відповідальність за вибір словесних та несловесних засобів у різних комунікативних ситуаціях спілкування [Черемська, Жовтобрюх 2016, 354].

Професійний мовний простір перебуває в перерізі лінгвальних площин різних стилів сучасної літературної мови. Одиниці наукового, офіційно-ділового, розмовного кодифікованого її функційних різновидів визнано формують компетенцію майбутнього фахівця будь-якої галузі. Уміле володіння їх сукупністю сприяє реалізації відповідних комунікативних намірів мовця, реалізації його глобальних і локальних цілей, у такий спосіб формуючи мовну компетенцію – знання мовного коду, опанування «засобами мови, одиницями й категоріями усіх рівнів, стилістичними засобами, законами їх використання» [Бацевич 2004, 123]. Отже, мовні дисципліни на зразок «Української словесності» покликані навчити студента вміння спілкуватися, володіючи національною мовою як засобом збереження національної ідентифікації, а дисципліна «Польська мова» та «Українська мова як іноземна» – володіючи іноземною мовою з урахуванням специфіки іншомовного та іншокультурного середовища.

Комунікативний простір економічного навчального закладу передбачає обов'язкове вдосконалення вже набутих навичок вербального та невербального спілкування з тим, щоб у будь-якій його типізованій ситуації застосовувати їх як у ролі адресата, так і в ролі адресанта. Тому важливо для студента, засвоюючи фахові знання, не лише використовувати як навчальний матеріал тексти відповідної спеціальності, але й продукувати власні тексти в ситуаціях монологічного чи діалогічного спілкування. Їхня зв'язність, цілісність та структурна завершеність, термінологічна насиченість й адекватний рівень відтворення фонових знань пропорційні рівню

володіння мовцем нормами кодифікованих стилів літературної мови, розумінню комунікативної (ситуаційної) визначеності, мотивації мовного вибору під час професійного дискурсу. Тому, удосконалюючи знання студентів рідної мови або навчаючи української мови іноземних студентів чи польської мови українських, викладачі пріоритетною вважають потребу сформувати мовну та культурну компетенції як складники освітньої компетентності.

Університет, крім того, є постійним осередком міжкультурної комунікації, тому важливо навчити студентів-іноземців спілкування в різних ситуаціях, зокрема фахових, з урахуванням українських реалій. Мета педагогічного діалогу з іноземними студентами та українськими в цьому контексті спільна – і ті, і ті повинні вміти долати міжкультурні бар'єри та виходити з університету як сформована толерантна мовна особистість.

Отже, у мовному просторі економічного університету одним з актуальних завдань стає формування полікультурної особистості, що вмilo реалізує набутий комплекс стратегій і тактик лінгвальної поведінки; зміна традиційних методичних принципів викладання української мови як іноземної з власне комунікаційних на міжкультурні. В іноземного студента потрібно сформувати міжкультурну компетенцію, яка поєднує різні стратегії мовної поведінки в іншомовному та іншокультурному для нього просторі України.

У різних соціальних ситуаціях спілкування виникають передумови для явища міжкультурного непорозуміння (*cross-cultural miscommunication*), спричиненого помилками як словесного, так і несловесного характеру. Поза межами університетського навчального простору студент-представник іншої етнокультури опиняється в мовній стихії, якою важко управляти або не можна управляти взагалі. Активний діалог соціумів на всіх рівнях стає причиною прояву культурних розбіжностей, пов'язаних, насамперед, з приналежністю до певної нації, релігії, покоління, визначеної соціальної групи тощо. Щоразу, коли під час спілкування виникає відмінність у розумінні тих самих смислів, з'являється привід для міжкультурної невдачі. Саме тому актуалізованою є потреба навчити вмінню жити в сучасному культурному різноманітті, приймати найкраще, а якщо критикувати, то тільки лояльно, аргументовано, домовлятися, погоджувачись на певні компроміси. Засвоєний за традиційною методологією мовний мінімум (від фонетичних навичок до одиниць лексико-граматичного рівня) дає змогу опанувати відповідні мовні стратегії, що формують такі стійкі мовні навички, відносно вільно почуватися в університетському та позауніверситетському спілкуванні. Основним завданням методичного забезпечення навчального процесу для іноземних студентів є його максимальна гнучкість, тобто здатність створити умови для вивчення мови студентами з різними цільовими настановами. Від перших кроків в університеті

іноземні студенти намагаються виразити вже набутий іншомовний досвід, тож доцільно сконструювати такі ситуації спілкування, що є адекватними отриманому комунікативному досвіду, спрямованими на спілкування та подолання можливих культурних та мовних бар'єрів. Мовний матеріал вимагає вибору з урахуванням комунікативно-пізнавальних потреб конкретного навчального контингенту, високого рівня мотивації та, водночас, максимальної індивідуалізації. «Заглиблення» іноземних студентів у невідому мовну стихію повинне бути психологічно комфортним, сприяти вдалій адаптації в новому мовному середовищі, подоланню комунікативних бар'єрів.

До навчально-методичних видань, створених саме в такому традиційному контексті комунікативно-діяльнісного методу, належить навчальний посібник «Українська мова як іноземна» [Чезганов 2008, 2011]. Його мета – допомогти іноземним студентам набувати й закріплювати навички усного та писемного професійного спілкування, опановуючи логіко-понятійний апарат конкретної економічної спеціальності. Користувачі поповнюють свій словниковий запас, учаться розпізнавати контекстуальне значення нових лексичних одиниць, будувати за відповідними граматичними моделями міні-тексти, що описують ситуації різностильового спілкування. З тією ж метою підготовлено посібник для студентів з близького зарубіжжя: Азербайджан, Грузія, Туркменістан, Вірменія, Білорусь [Українська мова для студентів-економістів із близького зарубіжжя 2012] та граматичний практикум у форматі робочого зошита [Козловська, Чезганова 2010].

Сучасні лінгводидактичні підходи до викладання мови базовані на ситуаційних завданнях, які можуть зацікавити студента як мовну особистість, яскраво демонструють можливості практичного застосування одержаних знань та вмінь. Створення інноваційних навчальних матеріалів лінгвокультурологічної орієнтації є результатом пошуку навчально-виховних технологій, які враховують специфіку українських етнокультурних реалій, наявність визначеної системи конкретних ритуалів спілкування, актуальність окремих мовних стандартних ситуацій саме для іноземного комуніканта. Розвиваючи саме цей методологічний напрямок, перша частина навчального комплексу – посібник «Українська мова як іноземна. Вступний фонетичний курс для іноземних бакалаврів-економістів» [Козловська, Колесникова 2010] – представляє початковий етап оволодіння українською мовою, що поєднує загальномовний, загальноекономічний та етнолінгвальний аспекти. Лексичні одиниці активного запасу адекватно репрезентують основні фонетичні явища сучасної української літературної мови, допомагаючи користувачам уникати можливих комунікативних невдач. Матеріал посібника має доволі універсальний характер, оскільки орієнтований на студентів-носіїв китайської, арабської, іспанської мов, англо-та франкомовних. Друга частина репрезентованого комплексу

«Українська мова як іноземна. Практична граматики для іноземних бакалаврів-економістів» [Козловська, Колесникова 2012] традиційно допомагає сформувати комплекс знань про основи морфології та синтаксису української літературної мови. Проте акцентовано саме на виробленні комунікаційних навичок з урахуванням етнокультурного контексту, адже представлено сучасну текстотеку, що подає інформацію про Україну як історичний, культурний, економічний феномен у сучасному європейському просторі. Тексти дібрані з урахуванням лексичних, граматичних, фонетичних та конситуаційних вимог. Студенти-іноземці поглиблюють свої знання про країну перебування – Україну, учаться дотримуватися етнокультурних традицій, долати міжкультурні бар'єри завдяки володінню різнорівневими мовними засобами української мови.

Для результативного міжкультурного спілкування потрібен чітко визначений мотив, а отже, змодельована ситуація, де вирішують такі завдання: уміння орієнтуватися в умовах різностильового спілкування, вибір змісту акту спілкування, добір адекватних засобів та забезпечення зворотного зв'язку. Такий підхід допомагає уникнути перешкод та скоротити шлях від «впізнання до розуміння». Навчаючи української мови іноземного студента, зокрема в економічному університеті, потрібно, насамперед, допомогти формуванню іншомовної та іншокультурної компетенцій, які є реальним мовним досвідом, реальною мовною діяльністю.

Мовний вимір міжкультурної комунікації в сучасному економічному університеті має кілька очевидних дидактичних напрямків. Насамперед, це вироблення в студента-іноземця, що перебуває в умовах українськомовного середовища, комплекс стратегічних умінь та практичних навичок вільного спілкування в усіх сферах комунікації. По-друге, актуальним аспектом вивчення іншої мови (української для іноземного громадянина) є опанування фаховою мовою, з урахуванням специфіки кожної спеціальності економічного університету. І, нарешті, удосконалення системи комунікативних навичок, набутих при вивченні мови, які допомагають уникати міжкультурних бар'єрів або нівелювати можливі міжкультурні конфлікти.

Результатом такого мовно-педагогічного дискурсу на рівні методичному повинна стати доступність, ситуативна зумовленість, корисність, новизна лінгвально-дидактичного матеріалу. На рівні комунікативному формується толерантна мовна особистість, для якої навчальними стимулами є, насамперед, можливість виробляти та вдосконалювати мовні навички, які дають змогу ефективно використовувати їх у різних видах комунікативної діяльності та адекватно поводитися в іншокультурному чи багатокультурному середовищі сучасного соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

- Бацевич Ф., 2004. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, Видавничий центр Академія, с. 123.
- Козловська Л., Колесникова І., 2010. Українська мова. Вступний фонетичний курс для іноземних бакалаврів-економістів. Київ, КНЕУ, 203 с.
- Козловська Л., Чезганова Л., 2010. Українська мова для іноземних студентів-економістів. Граматичний практикум: у 2 ч. Київ, КНЕУ, ч. 1–2.
- Козловська Л., Колесникова І., 2012. Українська мова як іноземна. Практична граматики для іноземних бакалаврів-економістів [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://irbis.kneu.edu.ua>.
- Мельникова Л., Деньга О., 2014. Лінгвосоціокультурний аспект викладання української мови як іноземної. Славянские языки: системно-описательный и социокультурный аспекты исследования. Брест: БрГУ, ч. 2, 266–269.
- Чезганов С., 2011. Українська мова як іноземна. Київ, КНЕУ, ч. 2.
- Черемська О., Жовтобрюх В., 2016. Концепція мовної освіти іноземних студентів ВНЗ: компетентнісний підхід. Матеріали V Міжнародної наукової конференції Сучасна українська наукові парадигми мови, історії, філософії. Х: Видавництво ХНЕУ ім. С. Кузнеця.
- Українська мова для студентів-економістів із близького зарубіжжя: практикум, 2012. Київ, КНЕУ.

THE ROLE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE LINGUISTIC EDUCATIONAL MODEL DESIGNED FOR FOREIGN STUDENTS AT ECONOMICS UNIVERSITY

Summary. The author draws attention to the academic process of teaching Ukrainian to foreign students and emphasizes its importance to KNEU's overall curricula. The didactic potential of the scientific research and academic publications dedicated to the issue are also highlighted.

Key words: the Ukrainian language, linguistic model of education, foreign students teaching, linguistic competence, educational publishing